

פרשת בראשית – הקדמה לתורה כולה

פרשה זו זוקקת ביאור מכמה פנים.

- א. ספר התורה כולו, החל מבראשית פרק יא ועד סוף ספר דברים, הוא סיפור התהוות הקשר בין הקב"ה לעם ישראל. לכאורה, פרשת הבריאה אינה נצרכת לסיפור זה¹. היה די בכמה פסוקים קצרים, שהקב"ה ברא את העולם. לצורך מה התורה מאריכה מתי, איך ובאיזה סדר, נברא כל פרט.
- ב. צורת החלוקה לימים צריכה ביאור. ראשית, מדוע לא נבראו כולם ביום אחד. שנית, לפי מה נחלקו לימים שונים. ואם היתה החלוקה כדי להבדיל בין בריאות שונות מהותית זו מזו, מדוע נבראו בהמה ואדם באותו יום ויבשה וצמחים באותו יום. בעוד שהיה ניתן לפצל אותם לימים נפרדים.
- ג. סדר הקדימה של פרטי הבריאה דורש הסבר מדוע למשל, דגים ועופות קדמו בבריאתם לבהמות והאור קדם לרקיע. לפי מה הוקדמה בריאת כל פרט. נראה, שאם התורה פותחת במעשה בראשית, זה משום, שלפני שהקב"ה מלמד תורה ומצוות לעמו, מוכרח הוא ללמד את תהליך הבריאה ואופן ההתהוות, חייב להיות קשר הדוק בין 'הקדמה' זו לשאר התוכן שבספר התורה. כל קורא, בכל דור, בבואו לקרוא בספר התורה, את המצוות והחוקים של אלוקי ישראל, מוכרח הוא להתחיל בסיפורו של העולם וצורת בריאתו.
- נושאים פילוסופיים רבים נידונו בפרשה זו, אך כעת די לנו לעסוק בבירור פשוטי המקראות ולנסות להפיק את מירב התועלת מפרשה זו.
- ננסה לעסוק בפרשה, מתוך תפיסה אנושית פשוטה, הרי התורה מיועדת לבני האדם - עם ישראל.

פרשת הבריאה מחולקת לכמה חלקים:

- א. הקדמה (פסוק ראשון)
- ב. תיאור מצבו של העולם ואלוקים, קודם הבריאה.

¹ וכשאלה המובאת במדרש "מה טעם גילה הקב"ה לישראל מה שנברא ביום הראשון ומה שנברא ביום השני?" (ב"ר א, ב, עיין גם במקבילות וברש"י כאן) - עורך [שמואל בן שלום]

ג. בריאת האור, הרקיע, היבשה, הצומח ובעלי החיים.

ד. בריאת האדם.

"בראשית ברא אלוהים את השמים ואת הארץ"

ההדגשה בפסוק זה איננה על כך שהקב"ה ברא את העולם, אם אכן התורה היתה רוצה לומר זאת, היה מתאים יותר לכתוב 'את השמים ואת הארץ ברא אלוהים'.

אמנם מוזכר בפסוק שהקב"ה הוא הבורא אך לא זוהי האמירה אותה בא לומר.

הסיבה לכך היא כנראה שזו הנחת יסוד, שאין צורך לתורה לעסוק בה, ויותר מכך, אותו קורא שאין ברור לו שהקב"ה ברא את העולם לא יועיל לו שהתורה תכתוב את זה, כי הרי כל הסמכות של התורה היא מכח היותה דבר הבורא.

ממבט ראשון, הפסוק בא לומר שבהתחלה, לפני זמן רב, העולם נברא, (ע"י אלוקים כמובן) אך אם נעיין, בסיום של הפסוק, 'את השמים ואת הארץ' נמצא כאן דגש מיוחד א. שהיה אפשר להסתפק ב'את העולם' או 'את הכל' יש כאן פירוט יתר במקום שלכאורה מתאים לכתוב בכלליות. ב. יש כאן הצבעה על שמים ועל ארץ, את השמים ואת הארץ.

נתאר אדם שעומד מול מבנה שלא ידוע לו האם הוא יצירה של הטבע או שהוא מעשה ידי אדם. ובא אחר שיודע שפועל בנה אותו, האם מתאים שיגיד לו שהפועל בנה 'את הקירות ואת התקרה' או הפועל 'בנה את כל המבנה'.

יש שרצו לבאר, שהקב"ה ברא תחילה את התווה ובוהו וחושך שמתואר בפסוק ב'. ולזה הכוונה בראשית ברא ה' את השמים והארץ - הגולמיים, והארץ היתה בשלב זה, תווה וכו' ויש לתמוה, אם אכן התורה עוסקת בבריאת חומרי הגלם, מדוע בריאתם מופיעה קודם המאמר של אלוקים, היה נכון יותר לתאר את בריאתם אחר מאמרו. (ויאמר אלוקים יבראו שמים וארץ) נראה, שפסוק זה מהווה מעין כותרת, וכאשר נתבונן בפרשה כולה, הפסוק יובהר היטב.

"והארץ היתה תווה ובוהו וחושך על פני תהום ורוח אלוהים מרחפת על פני המים"

הפרשה איננה עוסקת ישירות בבריאת הארץ עצמה או המים שממלאים אותה, אלא מזכירה שהם נבראו ע"י ה' ועוברת מייד לתיאור מצבם הבראשיתי.

הסיבה לכך היא שהתורה פונה לעם ישראל, כלומר היא מדברת לאדם ולתפיסת המציאות שלו. האדם אינו יכול לתפוס בתודעתו את מושג האין, עולם ש'איננו'. האדם יכול לתפוס בתודעתו רק את השלב שמייד אחרי הבריאה - העולם במצב הבראשיתי שלו, עולם מלא מים וחושך.

התורה פונה לאדם שמביט באופק שמולו, ורואה מגוון עצום של פרטים, שמש זורחת, אדמה פוריה, בעלי חיים ממינים שונים נעים להנאתם, בריאה מושלמת, קסומה ומלאת חיות, בפסוק זה, חודרת התורה לתודעה של אותו אדם ומתארת לו איך היתה נראית הבריאה בלי כל החיות האלוקית שבה, איך העולם היה ללא מה שהוא רואה לנגד עיניו, אין בעלי חיים או צמחייה, אין אפילו יבשה, המרחב כולו מלא מים, חושך. תווה.

זה בולט ביותר במילים 'וחושך על פני תהום' תהום, זהו בור עמוק שלא ניתן לראות את קרקעיתו מחמת עומקו, כאילו כל הקרקעית של הארץ נמצאת בעומק רב, עד שאי אפשר לתפוס אותה, בהמשך הפסוק נראה שהכל מלא מים '...על פני המים'.

אין התייחסות למצב השמים בשלב הזה, איך השמים היו לפני מאמר ה', מכיון שההפרדה בין שמים לארץ היא רק ביום השני, אז בעצם יש רק יחידה אחת שנקראת ארץ והיא מתוארת ללא חיות.

אין כאן תיאור של 'אין עולם' אלא תיאור של עולם מת, נטול כל חיות ויופי. נבאר בהמשך שאין כאן מטרה לספר איך אין הופך ליש, אלא איך העולם המת מקבל חיות ואלוקיות.

"ורוח אלוהים מרחפת על פני המים"

התורה ממשיכה בתיאור התוהו מצידו של קודשא בריך הוא .

התורה רואה לנכון לתאר לנו, בני האדם, את הבחינה בה התגלה קודשא בריך הוא ללא העולם כבחינת רוח, משמעותה היא שכאשר לא היה לקודשא בריך הוא מקום להפיח בו את חיותו אזי הוא מושג בבחינת רוח שהיא חסרת ביטוי גשמי .

ואותה בחינת רוח מרחפת על פני המים, אין לה מדרך כף רגל, היא באויר, מעל המים, אין אפשרות של מנוחה ועצירה.

כביכול, כאשר אין עולם אין לקוב"ה את ביטויו במציאות, העולם שהוא דרך ביטוי וגילוי של 'אלוקים חיים', איננו.²

בסיום מעשה הבריאה, כאשר קודשא בריך הוא רואה את התמונה המושלמת, הוא שובת. בחינת שביתה היא ההנגדה הקיצונית לבחינת רוח מרחפת, אצלנו נפישה היא תחושת שלמות ורוגע, שביתה היא בבית, במקום הנוח והמוכר. כביכול נתגלתה בחינת שביתה בשלמות בריאת העולם.

כמובן שהתורה מדגישה כאן כמה שקודשא בריך הוא רוצה בעולם וחפץ בברואים, עד כדי שמצטיירת תמונה של חוסר מקום והעדר מנוחה כביכול, כאשר אין בעולם חיות.

הבריאה:

כך, כאשר העולם במצב של מוות מוחלט, כאשר מים ממלאים את כל המרחב אין אפשרות של פעילות, קיום וחיות.

"ויאמר אלוהים יהי אור ויהי אור".

האור הוא ניצנוץ החיות הבסיסי ביותר האור מאפשר קיום, האור מסמל פעילות ותנועה. כשיש מקום מואר, יש היתכנות לעשייה.

החושך לעומת זאת, דוחה כל אפשרות לעשייה, הוא אינו מאפשר ראות.

- עורך [שמואל בן שלום]

² בקבלה מושג זה הוא עצבות התפארת כאשר אין פניה מאירים למלכות.

החושך הוא מוות.

היום הראשון עוסק בהתגלות הראשונית ביותר של אלוקים בבריאה, בהמשך הדברים נראה שהאור בלבדו גם כשאינן כל בריאה אחרת הוא 'טוב'.

"ויעש אלוהים את הרקיע ויבדל בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל לרקיע ויהי כן".

אם עד עתה הבריאה היא מקשה אחת, אין למעלה או למטה אין שמים או ארץ הכל מקשה אחת של מים.

עתה, יש כבר חלוקה ברורה יש חלק המהווה גג של העולם וישנו חלק המשמש רצפה של העולם כמובן הכל עוד מים, אין אפשרות דריכה.

הרקיע תפקידו להחזיק את המים שמעליו באופן שלא ירדו יש כאן יצירה מעוררת התפעלות, כח אחיזה חי מתמשך ותמידי.

יש כאן חיות נוספת, הנכחה אלוקית, השמים אינם נופלים הם מוחזקים באופן רציף.

בנוסף נוצר מרחב. מרחבי קיום ריקים, בלי מים, אוויר צח פנוי להכלת תנועה וחיות.

היום השני מייצר חייץ בין החלק התחתון לחלק העליון ויוצר שטח אווירי מרוקן.

נדבך נוסף ומשמעותי מאד בהתגלות ה' בעולם.

"ויאמר אלוהים יקוו המים... ותראה היבשה... ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו ועץ עושה פרי".

היום השלישי מביא עימו קומה נוספת שמהווה גם קפיצת מדרגה.

היבשה היא אפשרות מוצקה למדרך כף רגל, מה שמים לעולם לא יוכלו לתת.

ולא זו בלבד אלא ביבשה יש חיות שיכולה ליצור בכוחות עצמיים מגוון רב של צמחייה פירות ודשאים, המשמשים גם כהזנה של בעלי החיים אבל גם כיצורים עצמאיים, בצמח שייך ריקבון, יש בו מושג של חיים ומוות, של פריחה וקמילה.

יום השלישי מפיח חיות אלוקית בארץ. יש כבר יכולת באדמה לייצר צמיחה משל עצמה, אולי לכן הוכפל בו 'וירא אלוהים כי טוב' יש כאן תוספת משמעותית מאוד ביצירת חיים מוחשיים.

כאן אנו שבים לקושיה שהעלינו בתחילת המאמר, למה לא ראוי לתת לצמחים יום נפרד, היות שיש כאן דרגת חיות גבוהה בהרבה.

יתכן שהיבשה לבד אינה מספיק מבטאת אלוקות וחיים, ללא כח החיים שבה, להצמיח.

אכן, אין בה כל חיות היא חפץ דומם, מת.

לכן אין יום מיוחד ליבשה אלא רק בתוספת עם הצומח.

"ויאמר אלוהים יהי מאורות ברקיע השמים... והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים... ויתן אותם אלוהים ברקיע השמים להאיר על הארץ."

יום רביעי מפיח חיות בעיקר בשמים, הוא מייצר מנגנון תנועה של מאורות יש תזוזה תמידית באופן, כל רגע ורגע משתנה המיקום של השמש והירח.

בנוסף, מתאפשר ע"י המאורות לקבל מונחים של זמן, יום, חודש ושנה, התנועה הזו מאפשרת קיום בארץ, יכולת של תפיסת זמן וסדר מוסיפה לאיכות החיים על הארץ.

האור אמנם כבר נוצר ביום הראשון, אך מדובר באור קבוע, לא משתנה, ביום הרביעי יש כבר מאורות, מגוון סגנונות של תאורה המשתנים בכל רגע ורגע, השמש בכל רגע נותנת זווית מחודשת של אור, אך עדיין לא מדובר בתנועה רצונית אלא מחזורית.

יש לנו כבר עולם מוכן, מואר, פנוי ממים, מוצק ויבש, צמחייה בארץ, ומאורות בשמים.

"ויאמר אלוהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף על הארץ על פני רקיע השמים"

יום חמישי בונה אפיק חדש של קיום אם עד עתה הצומח היה המשמעותי ביותר, עכשיו נבנית קומה של חיים עם יכולת תנועה ממשית, עם דם וגידים, עם כוחות טבע מורכבים יותר.

חיים ותנועה במים נותנים מימד של קיום, למוות של המים.

העופות תפקידם לעופף על פני רקיע השמים ולתת באוויר נופך של חיות ותנועה.

עדיין יצורים אלו אינם בעלי אופי ואישיות אלא להקות של עופות או דגים שרק מחיים את האוויר והמים.

"ויעש אלוהים את חית הארץ למינה ואת הבהמה למינה ואת כל רמש האדמה למינהו ויאמר אלוהים נעשה אדם בצלמנו כדמותינו..."

במבט ראשון אפשר לחשוב שהאדם והבהמה שקולים במעמדם, היות שגם האדם וגם הבהמה נבראו ביום השישי.

דבר זה מתמיה מאד, איך יעלה על הדעת לבוראם ביום אחד? הלא האדם הוא נזר הבריאה. עוד יש להבין, מדוע בכל הברואים נאמר כעובדה מוגמרת 'יהי אור, יהי רקיע, יקוו המים, תדשא הארץ, יהי מאורות, ישרצו המים, תוצא הארץ'

באדם, לעומת זאת כתוב 'ויאמר אלוהים נעשה אדם' ולא יהי אדם.

ובחז"ל הוסיפו לבאר (מדרש רבה, ח, ג) 'ויאמר אלוהים נעשה אדם', במי נמלך? ר' יהושע בשם ר' לוי אמר במלאכת השמים והארץ... ר' שמואל ב"נ אמר במעשה כל יום ויום... ר' אמי אמר בלבו נמלך.

מבואר שהיתה כאן התייעצות של הקב"ה, האם אכן ראוי וכדאי לברוא אדם.

ויותר מכך, הספק הוא גדול עד כדי כך שהקב"ה מעוניין לשמוע כאן עוד דעה כביכול.

התורה נותנת לנו משמעות של אי וודאות בנוגע ליצירת האדם.

וזה מעורר תמיהה, בני האדם רגילים להסתכל על העולם, הצמחים ובעלי החיים כאילו הם כאן רק כדי לשרת אותם, הלא האדם הוא מרכז הבריאה. והנה, יש צד אפשרי לעצור כאן, לא לברוא אדם כלל. להסתפק בשור וחמור שיאכלו עשב ויהנו מהשמש!?

כמובן שהעולם שאנו מכירים הוא אחר ההחלטה הגורלית לברוא אדם אך התורה רואה לנכון ליידע אותנו בני האדם שהיה אפשר באופן עקרוני, גם אחרת.

עוד יש בחז"ל, (שם, ח, א) **אם זכה אדם אומרים לו אתה קדמת למלאכי השרת ואם לא אומרים לו זבוב קדמך, יתוש קדמך שלשול זה קדמך.**

חז"ל מצביעים על מימד שהזבוב והיתוש חשובים מהאדם, ונראה שיש כאן הסבר מדוע נבראו לפניו. ז"א שהקדימה בסדר הבריאה היא מצביעה על חשיבות, בעלי החיים הנחותים האלו נבראו לפניו, האדם נברא אחרון.

הברואים כולם, כל אחד לפי סגנונו, הם ביטוי של שפיעת החיים של קודשא בריך הוא האור, הרקיע, היבשה, הצמחים ובעלי החיים, יש עולם מוחשי שבו מגולם כח החיים של קודשא בריך הוא, היצורים שנבראו עד האדם אין להם אפשרות לפעול פעולה הפוכה, הם מתוכננים בצורה בטוחה.

ביצירת האדם יש סיכון, מכיוון שאדם הוא בעל כוח בחירה, וממילא אינו בהכרח מעוניין לשרת את המטרה של הקב"ה בבריאה. לכן ברגע שנברא האדם ניתן מקום לרע להיאחז.

המטרה של קודשא בריך הוא בבריאת העולם, היא לגלות בו את הבחינות שאחרי בחינת רוח **מרחפת**, ליצור עולם חי שמצליח לבטא את רוחו במציאות, ולהשפיע חיות בעולם.

האדם הוא אמנם פסגת החיות שניתנת להיות עלי אדמות מכיוון שהוא יצור מושלם עם דעת, הוא הרמה הגבוהה ביותר של חיות ונבדלות.

אך לפסגה זו יש מחיר, המחיר הוא דווקא היותו בעל דעת עצמאית. עצמאות זו יש בכוחה למעט את נוכחות האלוקים בעולם.

האדם, בשונה מכל הברואים, בוחר לו את מסלול חייו, הוא מנווט האם יהיה רוצח אכזר, או אדם ישר מיטיב והגון.

יש לו את היכולת להדוף את שפיעת החיות האלוקית ולהכניס במקומה מוות ורוע.

בעל חי, הכי מפותח שיהיה, אין לו יכולת לקבוע מה יעשה בחייו.

כדי שאדם אכן יגלם חיות ואלוקות, נדרשת הבחירה שלו, והקב"ה צמצם שכינתו ונתן לאדם את הבחירה החופשית, כמ"ש האריז"ל.

בבריאת האדם קודשא בריך הוא עוזב כביכול את המושכות, צמצם שכינתו, 'נעשה אדם' ולא 'יהי אדם' יש כאן התלבטות קשה מאד כביכול, האם לברוא את האדם.

האדם לא נברא ביום מיוחד, הוא עוד לא בהכרח שירת את המטרה שלשמה הוא נועד, בריאתו עדיין מוטלת בספק עד התיקון השלם (אין זה ספק של חסרון ידיעה כמובן, אלא עצם המציאות מסופקת).

כאשר יהיה אדם שאכן ינהל את מסלול חייו בהגינות יושר וקדושה, הוא אכן פסגת האלוקות והחיות שיש. הוא באמת שייך ליום השביעי ליום נפרד וגבוה מבעלי החיים.
[תלמיד חכם בחינת שבת...]

אך כרגע, אין עדיין באדם קומה נוספת אלא להיפך, יש בו צד פחיתות ביחס לבהמה וחיה שבכל מצב, יש בהם מימד של חיות ואלוקות, אין להם אפשרות לקלקל.
זו ההתלבטות בבריאת האדם,

וכמובן שהתורה פונה לעם ישראל כדי שידע את המוטל עליו, איך באמת להיות חי בצורה שהוא אכן יגלם את החיים.

זה ההתחלה וההקדמה לכל התורה שאדם נדרש להיות ממושמע לכח החיים האלוקי שבו ובזה עוסק ספר התורה, באיזה אופן יכול האדם לבחור בחיים, בצורה הטובה ביותר.

האדם הוא תכלית הבריאה אם אכן הוא משרת את מטרת ה' בעולם. אך באותה מידה שפל הבריאה אם הוא מתכחש לחיות שבו והופך אותה למוות ואז אומרים לו 'יתוש קדמך'.

אמרו חז"ל: (שבת קיט:): "כל המתפלל ערב שבת ואומר 'ויכולו' מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף לקדוש ברוך הוא במעשה בראשית".

ויכולו זהו תיאור ההשלמה של מעשה הבריאה.

אדם עומד בערב שבת ומבין שהבריאה אכן הושלמה, הוא עשה את החלק שלו במעשה בראשית, הוא מבין את מכלול הבריאה ומפנים שנדרשת ממנו עבודה בשביל שאכן מעשה הבריאה יושלם, הוא בעצם שותף לבריאה בכך שהוא מגשים את רצונו של קוב"ה בתכליתו, שהאדם יחיה את הבריאה מרצונו החופשי.

אדם שמוביל את מסלול חייו בקדושה ויושר הוא אכן שותף במעשה בראשית, הוא מעצים את הנוכחות של הקב"ה בבריאה.

ועכשיו נחזור לכותרת של הפרשה.

'בראשית ברא אלוהים, את השמים ואת הארץ'

שאלנו בתחילת הדברים מדוע לא 'את הכל' או 'את העולם', ונראה לבאר, שזה בא למעט את האדם, האדם עדיין לא נברא בשלמות, רק השמים והארץ וכל צבאם, האדם הוא הנברא היחיד שאינו כלול בשמים וארץ, הוא יחידה נפרדת מהעולם.

לכן יש פירוט מדוייק ברא את השמים ואת הארץ עם כל צבאם אך האדם, בריאתו עדיין לא הושלמה. זה תלוי בו, האם יחליט לקבל את שפיעת החיים האלוקית.

זה תוכן הברית בין קודשא בריך הוא לעם ישראל, הם אחראים לברוא את האדם, להשפיע את שפיעת החיים העוצמתית ביותר, ובפרט הזה, קודשא בריך הוא חפץ בהם.

אי אפשר להתחיל את ספר הברית ללא ההקדמה ההכרחית של מעשה הבריאה.